

Χώρας αειχώρος

ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ, ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΤΟΜΟΣ 2
VOLUME 2

ΤΕΥΧΟΣ 2
ISSUE 2

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2003
NOVEMBER 2003

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΚΟΚΚΩΣΗΣ ΧΑΡΗΣ

ΜΠΕΡΙΑΤΟΣ ΗΛΙΑΣ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΠΕΤΡΑΚΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- ΕΜΠ
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενχόβεν Λουδοβίκος	- ΕΜΠ
Γιαννακούρου Τζίνα	- ΥΠΕΧΩΔΕ
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσημας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- ΑΠΘ
Καρύδης Δημήτρης	- ΕΜΠ
Κοσμόπουλος Πάνος	- ΔΠΘ
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαντουβάλου Μαρία	- ΕΜΠ
Μελαχροινός Κώστας	- University of London, Queen Mary, UK
Μοδινός Μιχάλης	- Εθν. Κέντρο Περιβ. και Αειφ. Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ)
Μπριασούλη Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- University of Surrey, UK
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Universite de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Χαστάογλου Βίλμα	- ΑΠΘ

Διεύθυνση:

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας

και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ

Πεδιον Άρεως, 38334 ΒΟΛΟΣ

<http://www.prd.uth.gr/aeihoros> e-mail: aeihoros@prd.uth.gr

τηλ.: 24210 – 74456 fax: 24210 - 74380

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Περιεχόμενα

	Εισαγωγή	4
	Δελλαδέτσιμας Π.	6
Ο σχεδιασμός του χώρου: εξελίξεις και προοπτικές από το παράδειγμα της Ιταλίας	Μιτζάλης Ν.	32
Η εμπειρία πολεοδόμησης της περιφέρειας Westelijke Tuinsteden (Δυτικών κηπουπόλεων) του Άμστερνταμ	Τρασέλα Μ.	46
Αρχιτεκτονική τοπίου και προστατευόμενες φυσικές περιοχές. Προστασία και ανάδειξη του δάσους Δραγουντέλι στη Σιθωνία Χαλκιδικής	Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η.	72
Η "κυριαρχία" της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του καινοτόμου σχεδιασμού σε αναδυόμενα "διεθνο-τοπικο-ποιημένα" αστικά τοπία: η περίπτωση της Αθήνας 2004	Χαΐνταρλής Μ.	98
Νομικές και διοικητικές προϋποθέσεις εφαρμογής της Οδηγίας 92/43 στην Ελλάδα: εισαγωγικές σκέψεις και παρατηρήσεις		
	ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
	Γοσποδίνη Α., Σκάγιαννης Π.	114
Σπουδές Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης στα Ελληνικά Πανεπιστήμια: προκλήσεις και προοπτικές	Παπαδούλης Α.	140
Η διαχείριση αναπτυξιακών πόρων σε φθίνουσες βιομηχανικές περιοχές		
	ΣΤΑΥΡΟΔΡΟΜΙΑ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	
	Ψυχάρης Γ.	160
	ERSA, Jyvaskyla, 2003	
	ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΕΙΣ	
	Χαΐνταρλής Μ.	164
Andreas Papapetropoulos, La prise en compte de l'environnement par les procédures du droit de l'urbanisme en France et en Grèce	Χάλκος Γ.	168
Κ. Μπίθας, Οικονομική Θεώρηση της Περιβαλλοντικής Προστασίας	Βλόντζος Γ., Σούτσας Κ.	172
Λ. Λαμπριανίδης, Η Επιχειρηματικότητα στην Ευρωπαϊκή Ύπαιθρο. Η Περίπτωση της Ελλάδας		
	ΑΠΟΨΕΙΣ	178
Συνέντευξη με τον Andy Thornley		180
Συνέντευξη με τον Thomas Reiner		186

Η "κυριαρχία" της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του καινοτόμου σχεδιασμού στα αναδυόμενα "διεθνο-τοπικο-ποιημένα" αστικά τοπία: η περίπτωση της Αθήνας 2004

Άσπα Γοσποδίνη

Επικουρος Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ηλίας Μπεριάτος

Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Το παρόν άρθρο αφορά στην διερεύνηση των μετασχηματισμών του αστικού τοπίου στην εποχή της οικονομικής διεθνοποίησης και του ανταγωνισμού των πόλεων. Πρώτον, επιχειρεί να περιγράψει και να κατανοήσει πώς η αρχιτεκτονική κληρονομιά (built heritage) και ο καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου (innovative design) έχουν μετατραπεί σε ανταγωνιστικές αιχμές του σύγχρονου αστικού τοπίου. Αναπτύσσεται το επιχείρημα ότι οι μεγάλες δυνατότητές τους για ενίσχυση: α) της τουριστικής οικονομικής ανάπτυξης των πόλεων και β) της ταυτότητας του τόπου, έχουν αναδείξει την αρχιτεκτονική κληρονομιά και τον καινοτόμο σχεδιασμό του χώρου σε βασικά "εργαλεία" στο στρατηγικό ανασχεδιασμό των πόλεων με στόχο το μετασχηματισμό και βελτίωση του αστικού τοπίου. Το επιχείρημα εξειδικεύεται με την περιπτωσιολογική μελέτη της Αθήνας και τους μετασχηματισμούς του αστικού τοπίου ενόψει της προετοιμασίας της πόλης για την φιλοξενία των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004.

Λέξεις κλειδιά

Μετασχηματισμός αστικών τοπίων, παγκοσμιοποίηση, αρχιτεκτονική κληρονομιά, καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου, Αθήνα 2004.

The power of built heritage and innovative design in the emerging "globalized" urban landscapes: the case of Athens

This paper deals with urban landscape transformations in the era of globalisation. First, it attempts to describe and understand how built heritage and innovative design of space have become competitive edge of cities in terms of landscape transformations. Second, it develops the argument that on the basis of their great potential for a) promoting urban economic growth and b) enhancing place identity of cities, both built heritage and innovative design of space appear to be intensely used as key-instruments of strategic plans of cities concerning the transformation and improvement of urban landscape. As case study, Athens and its landscape transformations for Olympic Games 2004 are analysed.

Keywords

Urban landscape transformations, globalisation, built heritage, innovative design of space, Athens 2004.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ, Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Την τελευταία δεκαετία, ένας μεγάλος αριθμός μελετών διαφορετικού επιστημονικού αντικείμενου φαίνεται να συγκλίνει στο γεγονός ότι οι δυναμικές των αστικών δικτύων έχουν επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική διεθνοποίηση στα τέλη του εικοστού αιώνα (Castells, 1989 και 1993· King, 1990· Sachar, 1990· Sassen 1994 και 2001· Amin και Thrift, 1995· Duffy, 1995· Savitch, 1996· Hall, 1998 και Short et al., 1999). Περισσότερο από ποτέ, οι αγορές υπερβαίνουν τα σύνορα και τα συμφέροντα των εθνικών κρατών ενώ φθίνει η ικανότητα κάθε κράτους να διαμορφώνει την εθνική του οικονομία και τον τρόπο αλληλεπίδρασης των εξωτερικών δυνάμεων και δομών. Οι αλλαγές αυτές αναδιοργανώνουν τα αστικά δίκτυα και αναδιατάσσουν την κατανομή των ευκαιριών και των εισοδημάτων των πόλεων ανεξαρτήτως του βαθμού συμμετοχής της κάθε πόλης στην παγκόσμια οικονομία. Έξάλλου, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Shaw (2001), όλες οι πόλεις σε όλα σχεδόν τα κράτη έχουν δεχτεί επιρροή ως ένα βαθμό. Οι αλλαγές αυτές αφορούν *α) στο σχηματισμό και την αναδιάρθρωση των αστικών δικτύων και τις ιεραρχίες των πόλεων, και β) στην χωρική οργάνωση και μορφολογία κάθε πόλης* (Shaw, 2001· Sassen, 2001). Στο πλαίσιο αυτό, ο Kantor ήδη από το 1987 αναφέρθηκε στις μεταβιομηχανικές πόλεις ως "δέσμιες οντότητες" ενός λίαν ανταγωνιστικού περιβάλλοντος όπου παραδοσιακοί παράγοντες όπως γεωγραφική θέση, υποδομές κ.λπ. που κάποτε έπαιζαν πρωταρχικό ρόλο στην χωροθέτηση μιας επιχείρησης τώρα έχουν μικρότερη σημασία από ποτέ (Kantor, 1987). Εξαιτίας της ικανότητας του κεφαλαίου να μετακινείται, όλες οι πόλεις –με εξαίρεση της "παγκοσμιοπόλεις" (global cities)

[Sassen, 2001] οι οποίες διαθέτουν επαρκή δύναμη στη διαχείριση της αστάθειας του κεφαλαίου— γίνονται τελικά εναλλακτικές οντότητες που στρέφονται η μία ενάντια στην άλλη εξαναγκασμένες να ανταγωνίζονται από θέσεις συγκριτικής αδυναμίας για την επένδυση κεφαλαίων (Kantor, 1987).

Στο νέο οικονομικό περιβάλλον, σύμφωνα με τους Boyle και Rogerson (2001), βασικό αντικείμενο της αστικής διακυβέρνησης και στόχος των τοπικών κυβερνήσεων γίνεται όλο και περισσότερο η δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών που είναι ικανοποιητικά ελκυστικές για την εγκατάσταση νέων επιχειρήσεων. Αυτό άλλαξε τις καθιερωμένες αστικές πολιτικές και γέννησε αυτό που ο Cox (1993 και 1995) αποκαλεί "*Νέες Αστικές Πολιτικές*" ("*New Urban Politics*" - NUP) και ο Nichols Clark (1997, 1998 και 2002) ονομάζει "*Νέα Πολιτική Κουλτούρα*" ("*New Political Culture*" - NUP). Για να διασφαλιστεί η οικονομική ανάπτυξη, κάθε "περιοχή" ("locality") ή κάθε πόλη θα πρέπει τώρα να προσφέρει ακόμα περισσότερα κίνητρα στο κεφάλαιο –είτε αυτό αφορά στον εκσυγχρονισμό της οικονομικής ελκυστικότητας της πόλης και των υποδομών της (π.χ. φορολογικές απαλλαγές, διαθέσιμοι σύγχρονοι χώροι εγκατάστασης επιχειρήσεων, μεταφορικές υποδομές) είτε στην βελτίωση της εικόνας της πόλης και στην προσθήκη νέων πολιτιστικών υποδομών και χώρων ελεύθερου χρόνου (Boyle και Rogerson, 2001). Σε αυτές τις νέες συνθήκες ο αστικός σχεδιασμός εμφανίζεται να αναλαμβάνει για όλες τις κατηγορίες και ομάδες πόλεων έναν νέο σημαντικό ρόλο ως "*εργαλείο*" οικονομικής ανάπτυξης. Μια σημαντική σχέση μεταξύ του σχεδιασμού και της οικονομίας του χώρου που διατηρήθηκε για αιώνες φαίνεται να αντιστρέφεται στην εποχή μας: ενώ στην μακροχρόνια ιστορία των πόλεων η υψηλή ποιότητα του σχεδιασμένου χώρου καθώς και οι σχεδιαστικές καινοτομίες εμφανιζόταν πάντα ως αποτέλεσμα της οικονομικής άνθισης συγκεκριμένων πόλεων και περιοχών σε μια χρονική περίοδο, στην νέα εποχή ο αστικός σχεδιασμός και η ποιότητα του σχεδιασμένου χώρου χρησιμοποιούνται συνειδητά ως μέσον οικονομικής ανάπτυξης των πόλεων (Gosproini, 2002). Οι πόλεις αναδιοργανώνονται και τα αστικά τοπία μετασχηματίζονται με γοργό ρυθμό ως απόρροια της παγκοσμιοποίησης και του ανταγωνισμού των πόλεων. Αυτό εγείρει σημαντικά ερωτήματα: *Τι είδους μετασχηματισμούς του αστικού τοπίου προάγει το νέο οικονομικό περιβάλλον; Ποια είναι τα πρωτεύοντα μορφολογικά στοιχεία των αναδυόμενων αστικών τοπίων;*

ΟΙ ΝΕΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ, ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ

Το νέο μεταβιομηχανικό οικονομικό περιβάλλον των τελευταίων δύο δεκαετιών έδωσε ώθηση στις λεγόμενες "*νέες αστικές οικονομίες*" μεταξύ των οποίων οι *πολιτιστικές οικονομίες* και οι *οικονομίες του ελεύθερου χρόνου* είναι οι πιο διαδεδομένες και ίσως οι πιο εμφανείς

¹ Ως "*νέες αστικές οικονομίες*" οι McNeill και While (2001) προτείνουν την τετραπλή τυπολογία: α) οικονομίες συσ-

εκδηλώσεις καινοτομίας των πόλεων (Zukin, 1991 και 1995· Bianchini, 1993· Griffiths, 1995· O'Connor και Wynne, 1996· Hannigan, 1998· Jude και Fainstein, 1999· Evans, 1998, 2001 και 2003· Crewe και Beaverstock, 1998· Hall, 2000· Farrell, 2000· Sassen και Roost, 2000· Scott, 2000· McNeill και While, 2001). Στις ακμάζουσες νέες πολιτιστικές οικονομίες² της μεταβιομηχανικής πόλης, εμφανίζονται ως ανταγωνιστικές αιχμές των πόλεων: α) η αρχιτεκτονική κληρονομιά (built heritage) και β) ο καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου (innovative design). Εξίσου και τα δύο μπορεί να θεωρηθούν ότι αντιπροσωπεύουν "αντιθετικές δομές" στο οικείο περιβάλλον – "*antistructures*"³ (Turner, 1973· Cohen 1979), "*counterstructures*"⁴ (Lengkeek, 1995)– και κατά συνέπεια σημαντικούς πόρους αστικού τουρισμού (Gospodini, 2001) καθώς εναρμονίζονται με τις αναζητήσεις του μεταμοντέρνου "*επισκέπτη-περιηγητή*" (the spirit of "flaneur", βλ. Bauman, 1993· Tester, 1994· Wilson, 1995· Clarke, 1997) στην νέα εποχή της "*διαφοροποίησης*" ("diversity") και της "*εξατομίκευσης*" ("individualization") των αναφορών (βλ. Featherstone, 1991· Auge, 1992· Fainstein και Gladstone, 1997· Gospodini, 2001a). Ειδικότερα:

- ♦ *Η αρχιτεκτονική κληρονομιά* η οποία αντιπροσωπεύει σήμερα για κάθε πόλη στοιχεία-αποσπάσματα της χωρικής μορφολογίας του παρελθόντος που διατηρούνται και επιβιώνουν για αιώνες, αποτελεί "αντιθετική δομή" στο "*εφήμερον*" των σύγχρονων μορφολογιών, των τάσεων της μόδας, των κοινωνικών αξιών, κ.λπ.. Αποτελεί "αντιθετική δομή" στο φαινόμενο της συμπίεσης του χωρο-χρόνου (time-space compression) και της αυξανόμενης ροής των γεγονότων στο χρόνο (επιτάχυνση της ιστορίας) που χαρακτηρίζει την εποχή της νέας μοντερνικότητας (Auge, 1992). Ως "μακροβιότατα αποσπάσματα χωρικής μορφολογίας που διασώζονται από το παρελθόν", η αρχιτεκτονική κληρονομιά αποτελεί οντότητα πλούσια σε νόημα η οποία μπορεί να ερμηνευτεί ξανά και ξανά επιτρέποντας αποκλίνουσες ερμηνείες. Αυτή ακριβώς η ιδιότητα της αρχιτε-

σώρευσης, β) οικονομίες της πληροφορίας και της γνώσης, γ) τεχνολόγεις και δ) πολιτιστικές οικονομίες και οικονομίες ελεύθερου χρόνου.

² Διαφορετικοί τομείς και παράμετροι των νέων πολιτιστικών οικονομιών και των οικονομιών ελεύθερου χρόνου (π.χ. ποσοστά απασχόλησης, συνολικός ετήσιος τζίρος και κέρδος ανά τομέα, γεωγραφική κατανομή επιχειρήσεων) έχουν πρόσφατα διερευνηθεί σε Αμερικανικές και Ευρωπαϊκές μεγαλουπόλεις (βλ. για παράδειγμα Hollands και Chatterton, 2003· Hall, 2000· Pratt, 1997· Scott 1997).

³ Οι Turner (1973) και Cohen (1979) έχουν πρώτοι εισάγει τον όρο "antistructures" προκειμένου να προσδιορίσουν σε ένα γενικό επίπεδο την ιδέα των "*διαφορετικών κόσμων*" σε σχέση με το οικείο περιβάλλον που αναζητά στην περιήγησή του ο επισκέπτης-τουρίστας.

⁴ Ομοίως, αναφερόμενος στις αναζητήσεις του σύγχρονου περιηγητή-επισκέπτη-τουρίστα, ο Lengkeek εισάγει τον όρο "counterstructures" προκειμένου να προσδιορίσει τις "*άλλες πραγματικότητες*" ως προς το οικείο περιβάλλον του περιηγητή τόσο σε συνειδησιακό αντιληπτικό επίπεδο όσο και στο επίπεδο της αντικειμενικής κατάστασης των πραγμάτων. Αυτές οι "*άλλες πραγματικότητες*" μπορεί: α) να είναι ριζικά διαφορετικές από την καθημερινή ζωή του περιηγητή στο επίπεδο των λειτουργιών, πράξεων, δράσεων, ή β) να χαρακτηρίζονται από τελείως διαφορετικές αξίες ή γ) να είναι μεν ίδιες/παρόμοιες με τις λειτουργίες, δράσεις, πράξεις της καθημερινής ζωής του περιηγητή αλλά όλα αυτά να προβάλλονται σε ένα ριζικά διαφορετικό χωρικό και μορφολογικό σκηνικό (κέλυφος) σε σχέση με τις οικείες μορφές και τους χώρους του καθημερινού περιβάλλοντος (Lengkeek, 1995: 27-8).

κτονικής κληρονομιάς εναρμονίζεται με τα νέα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μεταβιομηχανικής κοινωνίας που κυριαρχείται από τις ιδέες της "διαφοροποίησης" ("*diversity*") και της "εξατομίκευσης" ("*individualization*") των αναφορών του ατόμου (Featherstone, 1991) καθώς και από το πνεύμα του μεταμοντέρνου "περιηγητή" των χώρων της πόλης (βλ. –the spirit of "flaneur"– Bauman, 1993· Tester, 1994· Frisby, 1994· Wilson, 1995· Clarke, 1997), έννοια που αναφέρεται όχι μόνον στον επισκέπτη αλλά και στον σύγχρονο κάτοικο των πόλεων. Εναρμονιζόμενη με αυτό τον τρόπο με τα νέα χαρακτηριστικά της μεταβιομηχανικής κοινωνίας, η αρχιτεκτονική κληρονομιά γίνεται όλο και περισσότερο ελκυστική. Αποτελεί έτσι σημαντικότερο πόρο αστικού τουρισμού (Gospodini 2001a) αλλά και ταυτόχρονα σηματοδοτεί και "προικίζει" την πόλη με πολυ-νοηματικό και ποιοτικό χώρο.

- *Ο καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου μπορεί να ορισθεί ως ο σχεδιασμός που παράγει μορφώματα τα οποία: α) στο τοπικό επίπεδο μιας περιοχής ή μιας πόλης δεν εναρμονίζονται αλλά διαφοροποιούνται ριζικά από την υφιστάμενη κατάσταση ως προς την κυρίαρχη αρχιτεκτονική μορφολογία των κτιριακών κελυφών, ή/και τα στοιχεία-μορφώματα-σύμβολα, ή/και την τυπολογία και τη δομή του συστήματος των δρόμων, των οικοδομικών τετραγώνων, των υπαίθριων χώρων, κ.ά. και β) στο διεθνές επίπεδο, διαφοροποιούνται ριζικά ως τις καθιερωμένες διεθνείς τάσεις-σχολές σχεδιασμού. Επομένως, αντιπροσωπεύει εξ' ορισμού μια ριζοσπαστική αντιθετική δομή στο μορφολογικό οικείο αστικό περιβάλλον. Κοιτώντας στην πρόσφατη ιστορία της αρχιτεκτονικής και του αστικού σχεδιασμού, γίνεται φανερό ότι στο ξεκίνημά τους όλα τα νέα κινήματα και σχολές σχεδιασμού παρήγαγαν έργα –μικρής ή μεγάλης κλίμακας, κτίρια, ή δημόσιους υπαίθριους χώρους, αστικές περιοχές, ή ακόμα και ολόκληρες πόλεις– τα οποία όντας μορφολογικά καινοτόμα στην εποχή⁵ τους, αποτέλεσαν ριζοσπαστικές αντιθετικές δομές στο οικείο αστικό περιβάλλον και έτσι αναδείχθηκαν σε ελκυστικούς προορισμούς και σημαντικούς πόρους αστικού τουρισμού⁶ (Gospodini, 2001a). Πρόσφατη απόδειξη στο επιχείρημα αυτό, αποτελεί το παράδειγμα του Μουσείου Guggenheim στο Bilbao της Ισπανίας –ένα δείγμα καινοτόμου σχεδιασμού στα πλαίσια του σύγχρο-*

⁵ Για παράδειγμα, στο Μοντέρνο Κίνημα η Εκκλησία Ronchamp του Le Corbusier και η πόλη της Brazilia. Στη high-tech αρχιτεκτονική, το κτίριο Pompidou στο Παρίσι και το Κτίριο Lloyd's στο Λονδίνο. Στο Μετα-μοντέρνο Κίνημα, η γυάλινη πυραμίδα στο Μουσείο του Λούβρου, τα κτίρια "follies" της La Villette στο Παρίσι και το συγκρότημα Canary Wharf στα Docklands του Λονδίνου.

⁶ Σύμφωνα με τον Lengkeek (1995), όλες οι κατηγορίες αντιθετικών δομών έχουν συνήθως προσωρινό χαρακτήρα: Με την πάροδο του χρόνου, οι αντιθετικές δομές συχνά ενσωματώνονται στην πραγματικότητα της καθημερινότητας και χάνουν το ιδιαίτερο νόημά τους ως κάτι "διαφορετικό" ως προς το οικείο. Μετά η αναζήτηση για αντιθετικές δομές συνεχίζεται σε νέους ορίζοντες. (Lengkeek, 1995: 31). Το ίδιο μπορούμε να πούμε ότι συμβαίνει και στην περίπτωση του καινοτόμου σχεδιασμού: Όταν οι πρωτοποριακές σχεδιαστικές τάσεις παγιώνονται ως καθιερωμένες πρακτικές του σχεδιασμού, χάνουν τον καινοτόμο χαρακτήρα τους και κατά συνέπεια, δεν μπορούν πλέον να λειτουργήσουν ως μορφολογικό αξιοθέατο και τουριστικός πόρος.

νου Κινήματος της Αποδόμησης– που έχει αναδειχθεί στο σημαντικότερο πόρο αστικού τουρισμού για την πόλη του Bilbao (Plaza, 1999). Το Μουσείο Guggenheim και άλλα ανάλογα παραδείγματα καταδεικνύουν τη γέννηση ενός νέου προτύπου που αφορά στη σχέση μεταξύ μορφολογίας αστικού χώρου, αστικού σχεδιασμού και αστικού τουρισμού: Ανεξάρτητα από τις συγκεκριμένες λειτουργίες και δραστηριότητες που φιλοξενούνται στο χώρο, ο καινοτόμος σχεδιασμός (κτιρίων ή/και ανοιχτών χώρων) μπορεί να μετατρέψει την *ίδια τη μορφολογία του αστικού χώρου* σε αξιοθέατο και τουριστικό πόρο (Gosprodini, 2001a και 2002).

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΓΙΑ "ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ" ΚΑΙ ΤΑ ΕΝΑΡΜΟΝΙΣΜΕΝΑ ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ

Οι διαδικασίες της οικονομικής διεθνοποίησης και της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης συνοδεύτηκαν από μια αυξανόμενη "κρίση ταυτότητας" των πόλεων η οποία έχει τις ρίζες της σε δύο πραγματικότητες: α) οι μαζικές μεταναστεύσεις (νόμιμες ή/και παράνομες) πληθυσμών από την φτωχή ανατολή στην πλούσια δύση συνεχώς μεταμορφώνουν τις Ευρωπαϊκές πόλεις σε ετερογενείς, πολυ-εθνικές και πολυ-πολιτισμικές κοινωνίες (King, 1993 και 1995' Hall, 1995' Graham, 1998) και β) τα σταθερά βήματα σύγκλισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε όλο και περισσότερους τομείς (οικονομία και νομισματική ένωση, εξωτερική πολιτική, περιφερειακές πολιτικές, εκπαίδευση, νέες τεχνολογίες, κ.λπ.) καθιστούν αδιευκρίνιστη και αποδυναμωμένη την έννοια της εθνικής ταυτότητας των διαφορετικών κοινωνιών μέσα στην Ε.Ε. (Castells, 1993' Graham, 1998). Στο πλαίσιο αυτό, η έννοια της ταυτότητας του τόπου αποκτά ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα. Εξετάζοντας τους μετασχηματισμούς του αστικού τοπίου σε συνάρτηση με τον αγώνα των πόλεων για ταυτότητα, για μια ακόμα φορά η *αρχιτεκτονική κληρονομιά* και ο *καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου* εμφανίζονται να αποτελούν σημαντικές παραμέτρους και ανταγωνιστικές αιχμές των πόλεων. Ειδικότερα:

- ♦ Σε ότι αφορά στην *αρχιτεκτονική κληρονομιά*, ο Castells (1993) πιστεύει ότι υπό την πίεση της σύγχρονης κρίσης ταυτότητας, οι Ευρωπαϊκές πόλεις τείνουν να προσανατολίζονται συνεχώς προς την ιδιαίτερη παράδοση και *τοπική κληρονομιά* τους –αρχιτεκτονική κληρονομιά, πολιτιστική κληρονομιά, κ.λπ.. Αυτό συμβαίνει γιατί πρώτον, η εξασθένηση των εθνικών ταυτοτήτων κάνει τους Ευρωπαίους περισσότερο ανασφαλείς απέναντι σε αυτούς που κεντρικά διοικούν και καθορίζουν το μέλλον τους και αυτοί τους ωθεί σε συντηρητική στάση και "υποχώρηση" είτε εξατομικευμένα (νεο-φιλελευθερισμός) ή συλλογικά (νεο-εθνικισμός). Δεύτερον, αυτή η ανασφάλεια επιτείνεται γιατί ο μετασχηματισμός και η παγίωση των Ευρωπαϊκών πόλεων ως πολυ-εθνικών και πολυ-πολιτισμικών κοινωνιών συμβαίνει ακριβώς σε μια περίοδο που οι εθνικές ταυτότητες φαίνεται να είναι περισσότερο απειλούμενες. Ομοίως ο Harvey (1989) υπο-

στηρίζει ότι απάντηση των Ευρωπαϊκών πόλεων και αστικών κοινωνιών στην κρίση ταυτότητας θα είναι πιθανόν η αύξηση της ξενοφοβίας και η *αναβίωση συντηρητικών πολιτικών πεποιθήσεων* καθώς οι Ευρωπαίοι πολίτες θα στρέφονται στην "παλιά σιγουριά" για να διατηρήσουν και να αναδείξουν την ιδιαίτερη ταυτότητά τους. Στο πλαίσιο αυτό, οι δράσεις για την προστασία και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελούν τμήμα ενός συνολικότερου "αγώνα" για ταυτότητα και είναι μια προσπάθεια να διατηρηθούν η ιδιαίτερη φυσιογνωμία και το νόημα του τόπου οριοθετώντας τον και προστατεύοντάς τον ταυτόχρονα.

- ♦ Σε ότι αφορά στον *καινοτόμο σχεδιασμό*, πρόσφατες έρευνες σε δύο Ευρωπαϊκές πόλεις, το Bilbao της Ισπανίας και τη Θεσσαλονίκη (Gosprođini, 2004· Χατζηαντωνίου, 2003), σχετικά με *το αστικό τοπίο* και τις μορφολογίες που λειτουργούν ως παράγοντες δημιουργίας/ενίσχυσης της ταυτότητας του τόπου, έδειξαν ότι τόσο για τους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες, η αρχιτεκτονική κληρονομιά ως παράγων δημιουργίας και ενίσχυσης της ταυτότητας του τόπου τείνει να εξασθενεί στις σύγχρονες μεταμοντέρνες, πολυεθνικές και πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Αντιθέτως, ο καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου αναδύεται ως νέο αποτελεσματικό εργαλείο για τη δημιουργία και την ενίσχυση της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας και της ταυτότητας μιας πόλης. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα έδειξε ότι ο καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου μπορεί να λειτουργήσει στις μεταμοντέρνες, πολυεθνικές και πολυπολιτισμικές κοινωνίες του 21^{ου} αιώνα τόσο αποτελεσματικά όσο η αρχιτεκτονική κληρονομιά λειτουργούσε ως παράγων ενίσχυσης της ταυτότητας του τόπου στις μοντέρνες, πολιτισμικά οριοθετημένες και εθνικά προσανατολισμένες Ευρωπαϊκές κοινωνίες του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα: Ειδικότερα, τα *avant-garde* μορφώματα της σύγχρονης πόλης εμφανίζονται να ενέχουν τη δυνατότητα α) δημιουργίας ενός ιδιαίτερου ή/και μοναδικού αστικού τοπίου, β) "*χωρικού συγχρονισμού*" των διαφορετικών οικονομικών, κοινωνικών, και πολιτισμικών ομάδων της κοινωνίας λειτουργώντας ως κοινή αφετηρία και κοινό πειραματικό πεδίο εμπειρίας και εξοικείωσης με νέες μορφές αστικού χώρου και γ) προώθησης της τοπικής οικονομίας και ιδιαίτερα της τουριστικής ανάπτυξης της πόλης και κατά συνέπεια, γένεσης *νέων μορφών κοινωνικής αλληλεγγύης* στηριγμένης στα οικονομικά οφέλη και τις προσδοκίες των κατοίκων (Gosprođini, 2004).

Η "ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ" ΤΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΑ ΑΝΑΔΥΟΜΕΝΑ "ΔΙΕΘΝΟ-ΤΟΠΙΚΟ-ΠΟΙΗΜΕΝΑ" ΑΣΤΙΚΑ ΤΟΠΙΑ

Στο πλαίσιο της προώθησης των νέων αστικών οικονομιών και της ενίσχυσης της ταυτότητας του τόπου, όπως ήδη έχει περιγραφεί, η *αρχιτεκτονική κληρονομιάς* και ο *καινοτόμος σχεδιασμός* έχουν μετατραπεί την τελευταία δεκαετία σε κυρίαρχα εργαλεία των χωρικών παρεμβάσεων με στόχο τη βελτίωση της εικόνας της πόλης. Αυτό γίνεται καθαρότερα αντιληπτό στα στρατηγικά σχέδια των πόλεων⁷ που φιλοξένησαν μεγάλες διεθνείς διοργανώσεις – "mega events" – όπως η Παγκόσμια Έκθεση (World Expo), η Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης, και κυρίως οι Ολυμπιακοί Αγώνες. Σε τέτοια στρατηγικά σχέδια, οι μεγαλύτερες επενδύσεις και οι σημαντικότερες χωρικές παρεμβάσεις για το μετασχηματισμό του αστικού τοπίου αφορούν: α) στην *ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της πόλης* με έργα αποκατάστασης διατήρησης και συντήρησης ιστορικών μνημείων, έργα συντήρησης, επανασχεδιασμού και επανάχρησης σημαντικών νεώτερων κτιρίων σε υπολειτουργία (π.χ. βιομηχανικά κτίρια του 19^{ου} αιώνα), έργα ανάπλασης ιστορικών περιοχών, δίκτυα πεζοδρόμων για τη σύνδεση ιστορικών μνημείων, κ.ά., καθώς και β) στην *δημιουργία πρωτοποριακών μορφολογιών αστικού χώρου* με κτιρικά έργα και δημόσιους υπαίθριους χώρους που είναι προϊόντα καινοτόμου σχεδιασμού, που σε πολλές περιπτώσεις προκύπτει από διαδικασίες διεθνών διαγωνισμών. Η χρήση και η κυριαρχία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του καινοτόμου σχεδιασμού ως κεντρικά θέματα στους σύγχρονους μετασχηματισμούς του αστικού τοπίου, τείνουν να παράγουν ένα νέο είδος τοπίου στην πόλη του 21^{ου} αιώνα το οποίο χαρακτηρίζεται από την επανάληψη δύο αντιθετικών πόλων: α) την *αρχιτεκτονική κληρονομιά* με τοπικές κυρίως πολιτιστικές, μορφολογικές και συμβολικές αναφορές και β) τον *καινοτόμο σχεδιασμό του χώρου* με παγκόσμιες αναφορές. Με αυτή τη λογική, τα νέα τοπία της πόλης του 21^{ου} αιώνα όπως αναδύονται κάτω από τις πιέσεις της παγκοσμιοποίησης μπορούν να χαρακτηριστούν ως "*διεθνο-τοπικο-ποιημένα*" ("*glocalised*").

⁷ Βλέπε για παράδειγμα το στρατηγικό σχέδιο α) της Barcelona για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1992 στο CEC, 1992-Trullen, 1996-Busquets, 1998-Marshall, 2000, β) της Θεσσαλονίκης ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το 1997 στο Ο.Π.Π.Ε-Θεσσαλονίκη '97 1998 και γ) της Σεβίλλης για τη World Expo '92 στο CEC, 1992 και De Mesones, 2003, δ) της Λισσαβώνας για τη World Expo '98 στο Carriere και Demaziere 2002 και ε) του Sydney για τους Ολυμπιακούς Αγώνες 2000 στο Holliday, 2003.

ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ 2004: ΜΙΑ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΚΑΙ ΜΙΑ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Στην ιεραρχία του δικτύου των ελληνικών πόλεων, η Αθήνα εμφανίζεται στην κορυφή με διαφορά από τις άλλες πόλεις (Petraikos και Economidou, 1999): αποτελεί τόπο συγκέντρωσης πολλών και διαφορετικών οικονομικών τομέων και δραστηριοτήτων, εταιρειών παροχής υπηρεσιών υψηλού επιπέδου, πολιτικών φορέων και οργανώσεων και διοικητικών οργανισμών του δημοσίου. Έχει πληθυσμό περίπου 4 εκατομμυρίων κατοίκων στην ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή της Αττικής. Ωστόσο, στα πλαίσια του ενιαίου δικτύου των Ευρωπαϊκών πόλεων, η Αθήνα βρίσκεται χαμηλά στην κατάταξη. Με βάση διαφορετικές έρευνες και ταξινομήσεις⁸ των Ευρωπαϊκών πόλεων, η Αθήνα αντιπροσωπεύει μια μεγάλη πόλη στην περιφέρεια της Ευρώπης με μικρή όμως εμβέλεια επιρροής στην ευρύτερη περιοχή της (Πετράκος και Οικονόμου, 1999· Μπεριάτος, 1996α και 1996β). Η πόλη παρουσιάζει όλα τα γνωστά χωρικά μειονεκτήματα των μεγαλουπόλεων στην περιφέρεια (γεωγραφική ή/και οικονομική) της Ευρώπης (π.χ. μη σχεδιασμένες οικιστικές επεκτάσεις αυθαιρέτης δόμησης, ελλείψεις ή/και παλαιές υποδομές, περιβαλλοντική μόλυνση, κ.λπ.) τα οποία προκλήθηκαν από τη ραγδαία και μη ελεγχόμενη δημογραφική, οικονομική και φυσική μεγέθυνσή της στις δεκαετίες '50, '60 και '70 που χαρακτηρίστηκαν από αστική οικονομική συγκέντρωση και εκτεταμένη μετανάστευση αγροτικών πληθυσμών στα μεγάλα αστικά κέντρα. (CEC, 1992).

Ακολουθώντας τη διεθνή εμπειρία της δεκαετίας του '90 που έδειξε ότι η φιλοξενία μεγάλων διεθνών διοργανώσεων – "mega events" – μπορεί να λειτουργήσει ως "καταλύτης" από τις πόλεις για την άρση των χωρικών μειονεκτημάτων τους, την αναβάθμιση της ποιότητας του αστικού χώρου, τη βελτίωση της εικόνας του αστικού τοπίου και την ανέλιξη στην ιεραρχία του Ευρωπαϊκού και του παγκόσμιου αστικού δικτύου (Andranovitch et al., 2001· Γοσποδίνη, 2000· Σημαιοφορίδης, 1997), οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 αποτέλεσαν για την Αθήνα ευκαιρία και ταυτόχρονα πρόκληση. Παρόλο που ούτε το κράτος ούτε και η επίσημη Οργανωτική Επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 το έχουν διατυπώσει σαφώς και κατηγορηματικά, οι απόψεις⁹ συγκλίνουν ότι ο στρατηγικός στόχος της υποψηφιότητας της Αθήνας αλλά και της προετοιμασίας της πόλης για τους Ολυμπιακούς Αγώνες ήταν η ενίσχυση των αναπτυξιακών προοπτικών της και η αναβάθμισή της σε μητροπολιτικό κέντρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης (Οικονόμου κ.ά., 2001). Αυτό ενισχύεται και από το γεγονός ότι το 95% των έργων που κατασκευάζονται για τους Ολυμπιακούς του 2004 δεν είναι προσωρινές αλλά μόνιμες κατασκευές που θα αναπλάσθουν για να επαναχρησιμοποιηθούν¹⁰ μετά το

⁸ Βλ. CEC 1992, RECLUS/DATAR στο Verhill, et al., 1995 και Μπεριάτος, 1996α και 1996β.

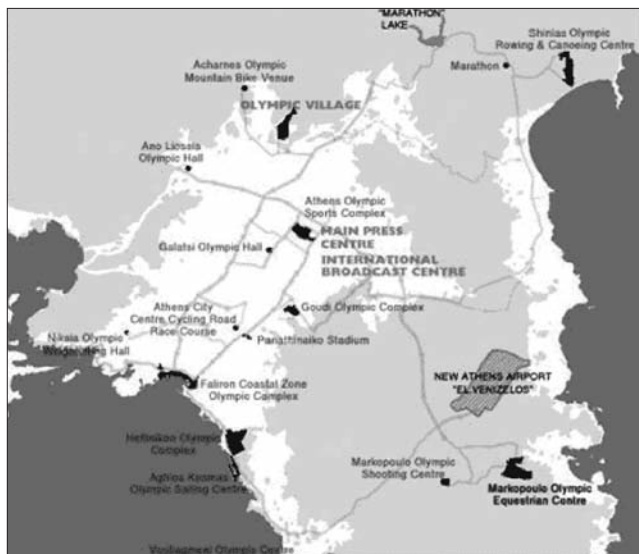
⁹ Όπως διατυπώνονται σε πολλά άρθρα στο ειδικό τεύχος για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 στο περιοδικό *Αρχιτέκτονες* τ.39, 2003.

¹⁰ Πρώτον, όλες οι αθλητικές εγκαταστάσεις είναι μόνιμες κατασκευές και θα παραμείνουν ώστε να αποτελέσουν

2004. Και μόνον η μονιμότητα των νέων έργων, πέραν από κάθε αξιολόγησή τους, συνηγορεί ότι θα υπάρξει θετική επίδραση στις αναπτυξιακές προοπτικές της πόλης. Ωστόσο, ο βαθμός της επίδρασής τους δεν είναι εύκολο να προβλεφθεί καθώς η Αθήνα φαίνεται να ακολουθεί διαφορετική στρατηγική σε σχέση με την κυρίαρχη διεθνή εμπειρία: Σε αντίθεση με το "μοντέλο" της Βαρκελώνης (Garcia-Ramon, 2000 Marshall, 2000 Balibrea, 2001) αλλά και άλλων πόλεων¹¹ που εκμεταλλεύτηκαν μεγάλες διεθνείς διοργανώσεις για να αναπλάσουν μια κεντρική υποβαθμισμένη αστική περιοχή, η Αθήνα δεν εφάρμοσε ανάλογη στρατηγική. Αν και υπήρχαν υποβαθμισμένες περιοχές στο κέντρο της Αθήνας –όπως για παράδειγμα η περιοχή του Ελαιώνα– τα διαφορετικού χαρακτήρα και σημασίας έργα που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την προετοιμασία της πόλης για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 εμφανίζονται *διασκορπισμένα στον ιστό της πόλης* (βλ. Σχήμα 1) χωρίς ιδιαίτερη συγκέντρωση σε μία συγκεκριμένη περιοχή, με εξαίρεση ίσως το ιστορικό κέντρο της πόλης. Αυτή η στρατηγική επιλογή της Αθήνας έρχεται επίσης σε αντίθεση με τα συμπεράσματα πρόσφατων ερευνών σε Ευρωπαϊκές πόλεις (Scott, 1997 Newman και Smith, 2000) που δείχνουν ότι οι θετικές επιπτώσεις από τις νέου τύπου αστικές οικονομίες του πολιτισμού και του ελεύθερου χρόνου στην αναπτυξιακή προοπτική μιας πόλης πολλαπλασιάζονται όταν οι επενδύσεις σε νέα έργα πολιτιστικής υποδομής και νέους χώρους αθλητισμού και αναψυχής εστιάζονται σε μια συγκεκριμένη περιοχή της πόλης, η οποία μετασχηματίζεται ριζικά και σηματοδοτεί το νέο αστικό τοπίο. Στο πλαίσιο αυτό, το "μοντέλο" της Αθήνας (*scattered model*) αντιτίθεται στη διεθνή εμπειρία και μπορεί να θεωρηθεί ως εναλλακτική στρατηγική προώθησης μιας *πολυ-πυρηνικής αστικής ανάπλασης και οικονομικής αναζωογόνησης*.

την μελλοντική αθλητική υποδομή της πόλης που θα ανήκει στους δήμους, την κεντρική κυβέρνηση και τους αθλητικούς συνδέσμους. Δεύτερον, οι νέες μεταφορικές υποδομές (μετρό, τραμ, αυτοκινητόδρομοι) καθώς και οι αναπλάσεις περιοχών όπως ο Φαληρικός Όρμος, θα παραμείνουν στην πόλη και φυσικά θα βελτιώσουν την λειτουργία και την εικόνα του αστικού χώρου. Τρίτον, οι νέες κτιριακές εγκαταστάσεις και οι οικιστικές αναπτύξεις όπως για παράδειγμα το Ολυμπιακό χωριό, το Παρα-ολυμπιακό χωριό θα μετατραπούν από κατοικίες αθλητών σε εργατικές κατοικίες ενώ το συγκρότημα κτιρίων που θα φιλοξενήσει μέσα μαζικής ενημέρωσης και τους δημοσιογράφους αναμένεται να μετατραπεί σε κτίρια γραφείων για τα Υπουργεία Παιδείας, σε αρχηγείο της Αστυνομίας και σε φοιτητικές εστίες (Εφημερίδα *Το Βήμα*, 15-08-2003).

¹¹ Όπως για παράδειγμα η Σεβίλλη, η Γλασκώβη, η Λισσαβόνα, το Μπιλμπάο κ.ά.

Σχήμα 1. Χάρτης της Αττικής που παρουσιάζει τις περιοχές με τα Ολυμπιακά έργα. Ο πολεοδομικός ιστός της Αθήνας φαίνεται με ανοικτό γκρι χρώμα.

Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ ΓΙΑ ΤΟ 2004 ΚΑΙ ΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Επικεντρώνοντας στους μετασχηματισμούς του αστικού τοπίου της Αθήνας, το επιλεγέν "μοντέλο διασποράς" και η στρατηγική της *πολυ-πυρηνικής αστικής ανάπτυξης και αναζωογόνησης* επιτρέπουν να φανταστεί κανείς την Αθήνα του 2004 ως μια πόλη με ιδιαιτέρως "κολάζ-τοπίο": τη μεγάλη επιφάνεια –το υπόβαθρο– του συγκεκριμένου κολάζ συνθέτει ένα Νεοκλασικό ρυμοτομικό σχέδιο που μορφοποιείται ανάγλυφα από ένα μωσαϊκό μορφολογικά ετερογενών –ωστόσο κυρίως Μοντέρνων– κτιρίων τα οποία στην πλειοψηφία τους είναι μικρού μεγέθους και χαρακτηρίζονται από χαμηλή ποιότητα σχεδιασμού, κατασκευής και συντήρησης. Αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα των καθιερωμένων πρακτικών αστικού σχεδιασμού στις ελληνικές πόλεις στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα (Γοσποδίνη, 2000· Gospodini, 2001b). Ο αστικός σχεδιασμός περιορίστηκε –και εξακολουθεί μέχρι σήμερα να περιορίζεται– σε αποσπασματικές και ήπιες παρεμβάσεις μικρής κλίμακας: Όσον αφορά στην ανοικοδόμηση της ιδιωτικής αστικής γης, αυτή ρυθμίζεται και ελέγχεται μινιμαλιστικά από το κράτος με μοναδικά εργαλεία το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο κάθε περιοχής (ΓΠΣ), την Πολεοδομική Μελέτη και τον Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό (ΓΟΚ), τα οποία καθορίζουν κυρίως τις χρήσεις γης, την πυκνότητα δόμησης και τη ρυμοτομία. Αυτή η μινιμαλιστική στάση της κρατικής παρέμβασης στον σχεδιασμό των ελληνικών πόλεων σε συνδυασμό με την κατάτμηση της αστικής γης σε μικρού μεγέθους ιδιοκτησίες, συνεπάγονται ότι η μορφή του αστικού ιστού δηλαδή η αρχιτεκτονική της ελληνικής πόλης είναι προϊόν ενός σταδιακού

–"οικόπεδο προς οικόπεδο"– σχεδιασμού του χώρου. Όσον αφορά στην αξιοποίηση και ανοικοδόμηση της δημόσιας αστικής γης, η έλλειψη μεγάλων δημοσίων εκτάσεων στα κέντρα των πόλεων περιόρισαν επίσης τον αστικό σχεδιασμό σε σχέδια και παρεμβάσεις μικρής κλίμακας (Γοσποδίνη, 2000· Gospodini, 2001b). Πάνω σε αυτό το "κολάζ" και το μωσαϊκό του τοπίου, που χαρακτηρίζει τις περισσότερες ελληνικές πόλεις, θα επικαθίσει στην Αθήνα ένα νέο πλέγμα διάσπαρτων σημειακών παρεμβάσεων και έργων. Αυτό εγείρει δύο ερωτήματα: *Είναι ικανό το νέο πλέγμα διάσπαρτων σημειακών παρεμβάσεων και έργων να αλλάξει ριζικά το τοπίο της Αθήνας; Και αν ναι, ποιο μορφολογικό στοιχείο θα κυριαρχεί στο νέο τοπίο-κολάζ της Αθήνας του 2004;*

Για να απαντήσουμε σε αυτά τα δύο ερωτήματα, επιχειρήσαμε μια μεθοδολογικά απλή ανάλυση. Καταγράψαμε όλα τα έργα που σχετίζονται με την προετοιμασία της πόλης για το 2004 και επιβλέπονται από διάφορους εμπλεκόμενους φορείς όπως α) την Ολυμπιακή Επιτροπή Αθήνα 2004, β) το Υπουργείο Πολιτισμού, γ) το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, δ) τον Οργανισμό Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας, ε) το Δήμο Αθηναίων, ζ) την Νομαρχία Αθηνών και Πειραιά, η) το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος, θ) τον Εθνικό Οργανισμό Τουρισμού, κ.ά.. Η καταγραφή των έργων (βλ. Παράρτημα) συμπεριέλαβε αφενός όλα τα έργα των Ολυμπιακών αθλητικών εγκαταστάσεων και αφετέρου όλα τα έργα που αφορούν στην βελτίωση της λειτουργίας και της εικόνας του αστικού χώρου (π.χ. έργα υποδομών, έργα αναπλάσεων, κ.ά.). Στην καταγραφή δεν συμπεριλήφθησαν μόνον τα έργα που βρίσκονται εκτός του πολεοδομικού ιστού της Αθήνας –στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής– διότι δεν επηρεάζουν το μετασχηματισμό του αστικού τοπίου.

Ο Πίνακας 2 (βλ. παράρτημα) παρουσιάζει όλα τα έργα που προγραμματίστηκαν ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και έχουν ήδη υλοποιηθεί ή βρίσκονται υπό κατασκευή και πρόκειται να ολοκληρωθούν πριν την διεξαγωγή των Αγώνων τον Αύγουστο του 2004. Επιπλέον, στον Πίνακα 3, παρουσιάζονται χωριστά τα έργα που προτάθηκαν από το *Ειδικό Στρατηγικό Σχέδιο Δράσης για την αναβάθμιση της εικόνας και της λειτουργίας της Αθήνας-Αττικής του 2004* (Οικονόμου κ.ά., 1999) αλλά λόγω διαφόρων αιτιών (π.χ. προβλήματα προγραμματισμού, συντονισμού φορέων, χρηματοδότησης, κ.ά.) είτε δεν έχουν γίνει ακόμη οι απαραίτητες μελέτες των έργων, είτε έχουν γίνει οι μελέτες και άρχισε η υλοποίηση των έργων αλλά δεν προβλέπεται αυτά να έχουν ολοκληρωθεί μέχρι τη διεξαγωγή των αγώνων. Οι Πίνακες 2 και 3 (βλ. Παράρτημα) δίνουν μια σύντομη περιγραφή κάθε έργου, το συνολικό ποσό της επένδυσης και τον κύριο φορέα επίβλεψης του έργου. Για το σύνολο των έργων του Πίνακα 3, τα οποία όπως προαναφέρθηκε δεν έχουν υλοποιηθεί καθόλου ή έχουν υλοποιηθεί μερικώς, εκτιμήθηκε¹² ότι η τάξη απορρόφησης κονδυλίων μέχρι σήμερα ανέρχεται στο 20% περίπου του αρχικού προϋπολογισμού κόστους (μελετών και κατασκευής).

¹² Σύμφωνα με τον Δ. Οικονόμου, Επιστημονικό Υπεύθυνο του ερευνητικού προγράμματος *Ειδικό Στρατηγικό Σχέδιο Δράσης για την αναβάθμιση της εικόνας και της λειτουργίας της Αθήνας-Αττικής του 2004*.

Στη συνέχεια, σύμφωνα με το επιχείρημα, που ήδη έχει αναπτυχθεί, ότι η αρχιτεκτονική κληρονομιά και ο καινοτόμος σχεδιασμός του χώρου αποτελούν ανταγωνιστικές αιχμές των πόλεων και κυρίαρχα στοιχεία των σύγχρονων μετασχηματισμών των αστικών τοπίου, όλα τα υλοποιημένα και υλοποιούμενα έργα (Παράρτημα, Πίνακας 2) ταξινομήθηκαν στις ακόλουθες τρεις κατηγορίες:

- 1) *έργα που σχετίζονται με την **αρχιτεκτονική κληρονομιά**,*
- 2) *έργα που βασίζονται στον **καινοτόμο σχεδιασμό του χώρου**. Ως τέτοια θεωρήθηκαν τα έργα των οποίων ο σχεδιασμός ήταν προϊόν: i) διεθνών ή εθνικών διαγωνισμών σχεδιασμού, ii) ανάθεσης-σύμβασης με διεθνούς κύρους αρχιτέκτονες-πολεοδόμους το έργο των οποίων αναγνωρίζεται ως καινοτόμο (π.χ. έργα του Santiago Calatrava),*
- 3) ***"μη ανταγωνιστικά" έργα** - δηλ. όλα τα υπόλοιπα έργα τα οποία: i) εκσυγχρονίζουν τις υποδομές του αστικού χώρου (π.χ. έργα μεταφορικών υποδομών όπως μετρό, τραμ, οδικόί άξονες), ή ii) απλά βελτιώνουν τη λειτουργία και τον εξοπλισμό του δημόσιου υπαίθριου χώρου (π.χ. φωτισμός, πράσινο, πλακοστρώσεις πεζοδρόμων και πλατειών), ή iii) εξωραΐζουν το κτιριακό δυναμικό (ανακαίνιση όψεων κτιρίων σε μεγάλους δρόμους, καθαίρεση διαφημιστικών πινακίδων, κ.λπ.).*

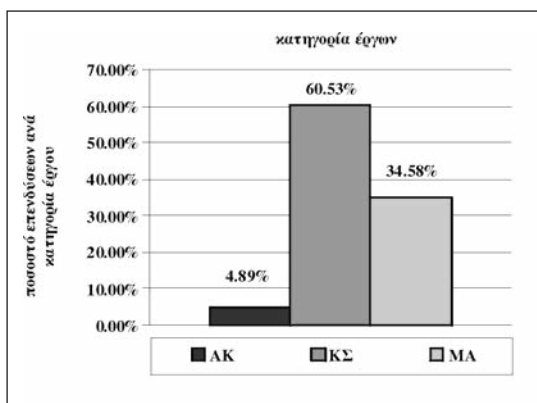
Με γνώμονα τα παραπάνω κριτήρια, κάποια έργα, όπως για παράδειγμα το Αττικό Μετρό και το τραμ, εμφανίστηκαν λόγω ειδικών χαρακτηριστικών, να εμπίπτουν σε δύο διαφορετικές κατηγορίες: στην περίπτωση του μετρό, τα κτίρια των σταθμών ταξινομήθηκαν στην κατηγορία έργων καινοτόμου σχεδιασμού ενώ όλα τα άλλα τμήματα του έργου ταξινομήθηκαν στα μη ανταγωνιστικά έργα. Ομοίως, στην περίπτωση του τραμ, τα οχήματα ταξινομήθηκαν στην κατηγορία του καινοτόμου σχεδιασμού ενώ τα άλλα τμήματα του έργου στην κατηγορία των μη ανταγωνιστικών έργων. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το ποσό της επένδυσης έχει κατανομηθεί αντιστοίχως σε δύο κατηγορίες.

Μετά την ταξινόμηση των έργων, η ανάλυση επικέντρωσε σε δύο παραμέτρους: *α) στο συνολικό ποσό της επένδυσης σε κάθε κατηγορία και β) στον αριθμό των έργων κάθε κατηγορίας.* Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον Πίνακα 1 καθώς και σε γραφήματα (Σχήμα 2, 3, 4 και 5). Οι επενδύσεις σε έργα καινοτόμου σχεδιασμού φτάνουν σε ποσοστό 60,53% της συνολικής επένδυσης ενώ για τα έργα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, το ποσοστό είναι μόνο 4,89%. Ωστόσο προσθέτοντας αυτά τα δύο ποσοστά (δηλαδή του καινοτόμου σχεδιασμού και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς), το συνολικό ποσοστό επένδυσης σε ανταγωνιστικά έργα είναι 65,42% ενώ σε μη ανταγωνιστικά έργα είναι 34,58%. Ομοίως, ο συνολικός αριθμός έργων είναι 21 στην κατηγορία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, 25 στην κατηγορία του καινοτόμου σχεδιασμού και 14 στην κατηγορία των μη ανταγωνιστικών έργων. Προσθέτοντας πάλι τα έργα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και τα έργα καινοτόμου σχεδιασμού, ο συνολικός αριθμός των ανταγωνιστικών έργων είναι 46 δηλαδή τρεις φορές μεγαλύτερος από τον αριθμό (14) των μη ανταγωνιστικών έργων.

Πίνακας 1: Η προετοιμασία της Αθήνας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 και οι μετασχηματισμοί του αστικού τοπίου: Ταξινόμηση έργων και επενδύσεων.

Κατηγορία έργου	Συνολικός αριθμός έργων	Σύνολο επένδυσης (σε εκατομ. ευρώ)	Ποσοστό συνολικής επένδυσης
Έργα ΑΚ	21	127.35	4.89%
Έργα ΚΣ	25	1,577.17	60.53%
Τα υπόλοιπα έργα - ΜΑ	14	900.97	34.58%
Ανταγωνιστικά έργα: έργα (ΑΚ + ΚΣ)	46	1,704.51	65.42%
Σύνολο	60	2,605.49	100%

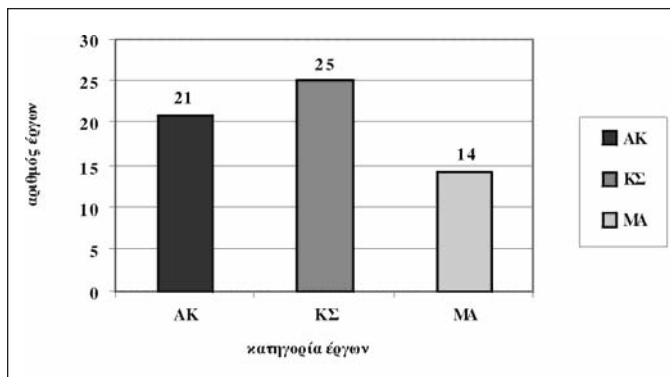
Επεξηγήσεις πίνακα: ΑΚ - Έργα που σχετίζονται με την ανάδειξη τη αρχιτεκτονικής κληρονομιάς
 ΚΣ - Έργα βασισμένα σε καινοτόμο σχεδιασμό του χώρου
 ΜΑ - Μη ανταγωνιστικά έργα σε ότι αφορά τους μετασχηματισμούς τοπίου.
 Στο σύνολο των έργων, τα έργα που μερικώς ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες (π.χ. ΚΣ και ΜΑ) λαμβάνονται υπόψη εδώ ως δύο διαφορετικά έργα. Αυτό εξηγεί το γεγονός ότι ο συνολικός αριθμός των έργων εμφανίζεται 60 και όχι 55.

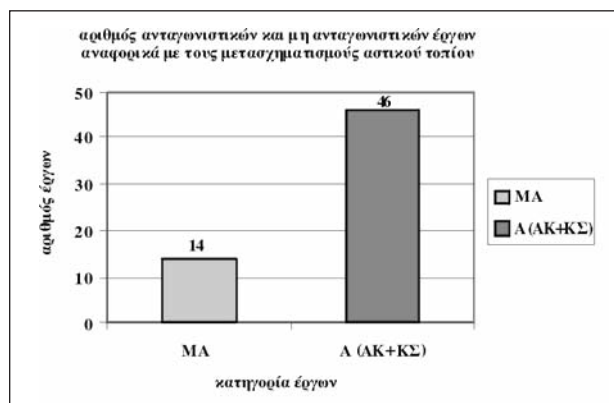
Σχήμα 2. Ποσοστό επένδυσης ανά κατηγορία έργων: αρχιτεκτονική κληρονομιά (ΑΚ), καινοτόμος σχεδιασμός (ΚΣ), μη ανταγωνιστικά έργα (ΜΑ) αναφορικά με τους μετασχηματισμούς αστικού τοπίου.

Σχήμα 3. Ποσοστό επί του συνόλου επένδυσης σε ανταγωνιστικά έργα (ΑΚ + ΚΣ Αρχιτεκτονική κληρονομιά και έργα Καινοτόμου Σχεδιασμού) και μη ανταγωνιστικά έργα (ΜΑ) αναφορικά με τους μετασχηματισμούς αστικού τοπίου.

Σχήμα 4. Ποσοστό επένδυσης ανά κατηγορία έργων: αρχιτεκτονική κληρονομία (ΑΚ), καινοτόμος σχεδιασμός (ΚΣ), μη ανταγωνιστικά έργα (ΜΑ) αναφορικά με τους μετασχηματισμούς αστικού τοπίου.

Σχήμα 5. Ποσοστό επί του συνόλου επένδυσης σε ανταγωνιστικά έργα (ΑΚ + ΚΣ Αρχιτεκτονική κληρονομιά και έργα Καινοτόμου Σχεδιασμού) και μη ανταγωνιστικά έργα (ΜΑ) αναφορικά με τους μετασχηματισμούς αστικού τοπίου.

Τα παραπάνω μεγέθη δείχνουν ότι στα υλοποιημένα ή υλοποιούμενα έργα της Αθήνας (βλ. Παράρτημα, Πίνακας 2) διαφαίνεται η κυριαρχία του καινοτόμου σχεδιασμού και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς έναντι των μη ανταγωνιστικών μορφολογιών στον μετασχηματισμό του τοπίου της Αθήνας. Η τάση αυτή δεν ανατρέπεται ακόμη και αν λάβουμε υπόψη και τα έργα που προτάθηκαν από "Ειδικό Στρατηγικό Σχέδιο Δράσης για την αναβάθμιση της εικόνας και της λειτουργίας της Αθήνας-Αττικής του 2004" (Οικονόμου κ.ά., 1999), τα οποία υλοποιήθηκαν μερικώς ή καθόλου και δεν προβλέπεται να έχουν ολοκληρωθεί μέχρι τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 (βλ. Παράρτημα, Πίνακας 3).

Η διαφαινόμενη τάση και οι διαφορές μεταξύ των κατηγοριών θα ήταν περισσότερο εντυπωσιακές, αν οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων σχετικά με το ποια έργα θα έπρεπε να συμπεριληφθούν στο σχέδιο προετοιμασίας της πόλης, δεν επηρεάζονταν έντονα από πολιτικά οφέλη. Πιο συγκεκριμένα, τα έργα σύγχρονων αστικών μεταφορικών υποδομών (μετρό, τραμ, αστικοί αυτοκινητόδρομοι) αν και συνήθως απαιτούν υψηλές επενδύσεις, προτιμώνται περισσότερο από όλα τα πολιτικά κόμματα και τις κυβερνήσεις –τοπική αυτοδιοίκηση ή κεντρική κυβέρνηση– εξαιτίας του αναμενόμενου πολιτικού οφέλους. Βάσει των κριτηρίων της παρούσης ανάλυσης τα περισσότερα από τα μεγάλα έργα μεταφορικών υποδομών εμπίπτουν στην κατηγορία των μη ανταγωνιστικών έργων η οποία κατά συνέπεια εμφανίζεται πλασματικά ενισχυμένη σε σχέση με τις άλλες δύο κατηγορίες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Υπό το πρίσμα της ανάλυσης που προηγήθηκε, μπορεί κανείς να ισχυρισθεί ότι η Αθήνα *ακολουθεί το διεθνές παράδειγμα* και μέσω της διαδικασίας φιλοξενίας μιας μεγάλης διεθνούς διοργάνωσης όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες, επιχειρεί ανταγωνιστικούς μετασχηματισμούς του αστικού τοπίου με υψηλές επενδύσεις σε έργα καινοτόμου σχεδιασμού και ανάδειξης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 φαίνεται ότι θα λειτουργήσουν ως καταλύτης στην Αθήνα για την ανάδυση ενός νέου *"διεθνο-τοπικο-ποιημένου"* αστικού τοπίου. Ωστόσο, το επιλεγέν *"μοντέλο διασποράς"* (scattered model) και η στρατηγική της *πολυ-πυρηνικής αστικής ανάπλασης και αναζωογόνησης* δημιουργούν αμφιβολίες σχετικά με το βαθμό θετικής επιρροής του νέου τοπίου στη ριζική αλλαγή της εικόνας της πόλης και στις οικονομικές και αναπτυξιακές προοπτικές της. Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι η *διττή εστίαση* σε ανταγωνιστικά έργα μετασχηματισμού του αστικού τοπίου και ταυτόχρονα στην χωρική συγκέντρωση αυτών των έργων σε μία συγκεκριμένη περιοχή, μπορεί να εντείνει τις θετικές επιπτώσεις του νέου αστικού τοπίου στη βελτίωση των αναπτυξιακών προοπτικών της πόλης και στην αναβάθμιση της θέσης της μέσα στην ιεραρχία του ενιαίου Ευρωπαϊκού αστικού συστήματος. Μέχρι σήμερα, ένα τέτοιο επιτυχές πρότυπο δημιούργησε η Βαρκελώνη το 1992. Η εναλλακτική στρατηγική της Αθήνας για το 2004 θα δημιουργήσει ένα νέο πρό-
τυπο;

Βιβλιογραφία

- Amin A. και Thrift N. (1995), *Globalization, Institutions, and Regional Development*, Oxford: Oxford University Press.
- Andranovitch G., Burbank M. J., Heying C. H. (2001), "Olympic Cities: Lessons learned from Mega-Events Politics", *Journal of Urban Affairs* 23(2): 113-131.
- Αρχιτέκτονες (2003), ειδικό αφιέρωμα στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 στην Αθήνα, τ.39.
- Auge M. (1992), *Non-Lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*, Paris: Seuil, Ελληνική έκδοση: (1999), *Για μια Ανθρωπολογία των Σύγχρονων Κόσμων*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Balibrea M. P. (2001), "Urbanism, culture and the post-industrial city: challenging the 'Barcelona model'", *Journal of Spanish Cultural Studies*, 2(2): 187-210.
- Bauman, Z. (1993), *Postmodern Ethics*, Oxford: Blackwell.
- Το Βήμα*, 15-08-2003.
- Bianchini, F. (1993), "Culture, conflict and cities: issues and prospects for the '90s" στο F. Bianchini, και M. Parkinson, (επ.), *Cultural Policy and Urban Regeneration: the West European Experience*, Manchester: Manchester University Press, Ελληνική έκδοση: (1999), *Πολιτιστική Πολιτική και Αναζωογόνηση των Πόλεων: Η Εμπειρία της Αστικής Ευρώπης*, Αθήνα, ΕΕΤΑΑ.
- Boyle M. και Rogerson R. J. (2001), "Power, Discourses and City Trajectories", στο Paddison R. (επ.), *Handbook of Urban Studies*, London: Sage Publications: 402-416.
- Busquets J. (1998), "Urban Strategies on an Intermediate Scale", English summary of the Italian article "Barcelona: strategie urbane alla scala intermedia" στο F. Infussi, και G. Simioforides, (επ.), *Programma Heracles, Le sfide della citta greca*, Athens: Linora, 112-120.
- Carriere J. P. και Demaziere C. (2002), "Urban Planning and Flagship Development Projects: Lessons from EXPO '98, Lisbon", *Planning Practice & Research*: 17(1): 69-79.
- Castells M. (1989), *The Informational City*, London: Blackwell.
- Castells M. (1993), "European Cities, the Informational Society, and the global Economy", *Journal of Economic and Social Geography*, Ixxxiv, 4
- CEC (1992), "Urbanisation and the function of cities in the European Community", *Regional Development Studies* (4), Brussels: Commission of the European Communities.
- Clark T. N. και Rempel M. (επ.) (1997) *Citizen Politics in Post-industrial Societies*, Boulder, CO: WestView Press.
- Clark T. N. και Hoffmann-Martinot, V. (επ.) (1998), *The New Political Culture*, Boulder CO: WestView Press.

- Clark T. N., Lloyd R., Wong K. K. και Jain P. (2002), "Amenities Drive Urban Growth", *Journal of Urban Affairs*: 24(5): 493-515.
- Clarke D. B. (1997), "Consumption and the City, Modern and Postmodern", *International Journal of Urban and Regional Research* 21(2): 218-237
- Cox K. (1993), "The local and the global in the new urban politics: a critical review", *Environment and Planning C: Society and Space*, 11:433-448.
- Cox K. (1995), "Globalization, competition and the politics of local economic development", *Urban Studies*, 32: 213-224.
- Crewe L. και Beaverstock J. (1998), "Fashioning the City: Cultures of Consumption in Contemporary Urban Spaces", *Geoforum* 29(3): 287-308.
- De Mesones, J. (2003), "A characteristic Pulsar Effect - EXPO '92, Seville, Spain", στο E. Beriatos, και J. Colman (επ.), *The Pulsar Effect in Urban Planning*, Proceedings of the 38th IsoCaRP international congress, Athens September 2002: Volos: University of Thessaly Publications: 27-29.
- Duffy H. (1995), *Competitive Cities: Succeeding in the Global Economy*, London: Spon.
- Evans G. (1998), "Urban leisure: Edge City and the new pleasure periphery", στο M. Collins και I. Cooper (επ.), *Leisure Management-Issues and Applications*, Wallingford: CAB International.
- Evans G. (2001), *Cultural Planning: An Urban Renaissance?* London: Routledge.
- Evans G. (2003), "Hard-Branding the Cultural City - From Prado to Prada", *Journal of Urban and Regional Research* 27(2): 417-440.
- Fainstein S. και Gladstone D. (1997), "Tousism and urban transformations: Interpretations of urban tourism", στο O. Kallotoz κ.ά., *Cities in Transformation - Transformation in Cities*, Avebury: Ashgate Publishing Limited, 119-135.
- Farrell T. (2000), "Urban regeneration through cultural masterplanning", στο J. Benson και M. Rose (επ.), *Urban Lifestyles: Spaces, Places, People*, Rotterdam: A. T. Balkema.
- Featherstone M. (1991), *Consumer Culture and Postmodernism*, London: Sage.
- Frisby D. (1994), "The flaneur in social theory" στο Tester (επ.), 81-110.
- Garcia-Ramon M. D. (2000), "Pre-Olympic and post-Olympic Barcelona, a 'model' for urban regeneration today?", *Environment and Planning A*, 32: 1331-1334.
- Γοσποδίνη Α. (2000), "Ο ανταγωνισμός των πόλεων και οι νέες 'χρήσεις' του αστικού σχεδιασμού", στο Γ. Ψυχάρης, Α. Γοσποδίνη και Ο. Χριστοπούλου (επ.), *Δεκαεπτά Κείμενα για το Σχεδιασμό τις Πόλεις και την Ανάπτυξη*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας: 195-219.
- Gospodini A. (2001a), "Urban Design, Urban Space Morphology, Urban Tourism; An emerging new paradigm concerning their relationship", *European Planning Studies*, vol.9 (7): 925-935.

- Gospodini A. (2001b), "Urban Waterfront Redevelopment in Greek Cities; A framework for redesigning space", *Cities*, 18 (5): 285-297.
- Gospodini A. (2002), "European cities in competition and the new 'uses' of urban design", *Journal of Urban Design*, vol.7, No.1: 59-74.
- Gospodini A. (2004 forthcoming), "Urban Space Morphology and Place Identity in European cities; Testing Built Heritage & Innovative design of space", *Journal of Urban Design*.
- Graham B. (επ.) (1998), *Modern Europe- Place, Culture, Identity*, London: Arnold.
- Griffiths R. (1995), "Cultural strategies and new modes of urban intervention", *Cities* 12(4): 253-265.
- Hall S. (1995), "New Cultures for old", στο D. Massey και P. Jess (επ.) *A Place in the World? Place, Cultures and Globalization*. Oxford: Open University/Oxford University Press: 176-211
- Hall P. (1998), *Cities in Civilization*, London: Weidenfeld & Nicolson.
- Hall P. (2000), "Creative Cities and Economic Development", *Urban Studies* 37(4): 639-649.
- Hannigan J. (1998) *Fantasy City: Pleasure and Profit in the Postmodern Metropolis*, London: Routledge.
- Harvey D. (1989), *The Condition of Postmodernity*, Oxford: Blackwell.
- Hollands R. και Chatterton P. (2003), "Producing Nightlife in the New Urban Entertainment Economy: Corporatization, Branding and Market Segmentation", *International Journal of Urban and Regional Research*, 27(2): 361-385.
- Holliday S. (2003), "Dealing with a major pulse: Sydney before, during and after the 2000 Olympics" στο E. Beriatos και J. Colman (επ.), *The Pulsar Effect in Urban Planning, Proceedings of the 38th IsoCaRP international congress*, Athens September 2002: Volos: University of Thessaly Publications: 31-41.
- Judd D. και Fainstein S.S. (επ.) (1999), *The Tourist City*, Newhaven: Yale University Press.
- Kantor P. (1987), "The dependent city: the changing political economy of urban economic development in the United States", *Urban Affairs Quarterly*, 22: 493-520.
- King A. D. (1990), *Global Cities: Post-Imperialism and the Internationalization of London*, London: Routledge.
- King R. (επ.) (1993), *Mass Migration in Europe: The Legacy and the Future*, London: Belhaven.
- King R. (1995), "Migrations, globalization and place", στο D. Massey και P. Jess (επ.), *A Place in the World? Place, Cultures and Globalization*. Oxford: Open University/Oxford University Press: 6-44.
- Lengkeek J. (1995), "Materializing the Imagined: on the Dynamics and Assessment of Tourist-Recreational Transformation Processes", στο G. J. Ashworth και A.G. J. Dietvorst (επ.), *Tourism and Spatial Transformations- Implications for Policy and Planning*, Willingford: CAB International, 17-36.

- Marshall T. (2000), "Urban Planning and Governance: Is there a Barcelona Model?" *International Planning Studies*, 5(3): 299-319.
- McNeil D. και While A. (2001), "The New Urban Economies", στο R. Paddison (επ.), *Handbook of Urban Studies*, London: Sage Publications: 296-308.
- Μπεριάτος Η. (1996α), "Διοίκηση και Διαχείριση Μητροπολιτικών περιοχών: Η περίπτωση της Αθήνας", Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου 'Ένα Όραμα για την Αθήνα: Αθήνα: Εκδόσεις ΤΕΕ, 217-238.
- Μπεριάτος Η. (1996β), "Ο Ρόλος της διοίκησης και της αυτοδιοίκησης στην οργάνωση και τη λειτουργία των φορέων διαχείρισης μητροπολιτικών περιοχών", Διεθνές συνέδριο Αθήνα - Αττική: Στρατηγικός σχεδιασμός για μια βιώσιμη ανάπτυξη, Αθήνα, 22-24 Μαΐου 1996.
- Newman P. και Smith I. (2000), "Cultural Production, Place and Politics on the South Bank of Thames", *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(1): 9-24.
- O'Connor J. και D. Wynne (1995), *City Cultures and New Cultural Intermediaries*. <http://darion.mmu.ac.uk/h&ss/mipc/citycull.htm>
- Οικονόμου Δ., Γετίμης Π., Δεμαθάς Ζ., Πετράκος Γ. και Πυργιώτης Γ. (2001), *Ο Διεθνής Ρόλος της Αθήνας*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Οικονόμου Δ., Γεωργιάδης Λ., Δέφνερ Α., Κούρκουλας Α., Σαπουνάκης Α., Κουτρομπά Φ., Παπαρηγορίου Σπ., Ρωμανού-Μάρακα Μ., Πετράκος Γ., Μακρυγιάννη Α., Κούλης Σ. και Καζάκη, Σ., (1999), *Ειδικό Στρατηγικό Σχέδιο Δράσης για την Αναβάθμιση της Εικόνας και της Λειτουργίας της Αθήνας-Αττικής του 2004*, Οριστική Έκθεση ερευνητικού προγράμματος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος: Εργαστήριο Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού.
- Ο.Π.Π.Ε - Θεσσαλονίκη '97 (1998), *Θεσσαλονίκη 2000: Στο Χάρτη των Ευρωπαϊκών Μητροπόλεων*, συνολικός κατάλογος των έργων, των σχεδίων και των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών, Θεσσαλονίκη: Οργανισμός Πολιτιστικής Πρωτεύουσας- Θεσσαλονίκη '97.
- Πετράκος Γ. και Οικονόμου Δ. (1999), "Διεθνοποίηση και δομικές αλλαγές στο Ευρωπαϊκό αστικό σύστημα" στο Δ. Οικονόμου και Γ. Πετράκος (επ.), *Η Ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων*, Αθήνα: Gutenberg και Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας: 13-44.
- Plaza B. (1999), "The Guggenheim-Bilbao Museum Effect: A Reply to Maria V. Gomez' Reflective images: The case of Urban Regeneration in Glasgow and Bilbao", *International Journal of Urban and Regional Research*, v. 23, (1999): 589-593.
- Pratt A. C. (1997), "The cultural industries sector: its definition and character from secondary sources on employment and trade - Britain 1984-91", *Research Papers on Environmental and Spatial Analysis*, No.41, London School of Economics.
- Sachar A. (1990), "The global economy and world cities", στο A. Sachar και S. Oberg, (επ.), *The World Economy and the Spatial Organization of Power*, Aldershot: Avebury, 149-160.

- Sassen S. (1994), *Cities in a World Economy*, Thousand Oaks, Ca: Pine Forge.
- Sassen S. και Roost F. (2000), "The city: strategic site for the global entertainment industry", στο D. R. Judd και S. S. Fainstein, (επ.), *The Tourist City*. Newhaven: Yale University Press.
- Sassen S. (2001), "Cities in the Global Economy", στο R. Paddison (επ.), *Handbook of Urban Studies*, London: Sage Publications, 257-282.
- Savitch H. V. (1996), "Cities in a global era: a new paradigm for the next millennium", στο M. E. Cohen (επ.), *Preparing for the Urban Future*, Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 39-65.
- Scott A. J. (1997), "The Cultural Economy of Cities", *International Journal of Urban and Regional Research* 21(2): 323-339, [περιέχεται και στο Scott 2000].
- Scott A. (2000), *The Cultural Economy of Cities*, London: Sage.
- Σημαιοφορίδης Γ. (1998), "Η Ελληνική Πόλη και οι Νέες Αστικές Συνθήκες", στο F. Infussi και Γ. Σημαιοφορίδης (επ.), *Πρόγραμμα Ηρακλής: Οι Προκλήσεις της Ελληνικής Πόλης*, Αθήνα: Linora, 141-154.
- Shaw D. V. (2001), "The Post-Industrial City", στο R. Paddison (επ.), *Handbook of Urban Studies*, London: Sage Publications, 284-296.
- Short J. R. και Kim Y. (1999), *Globalization and the City*, Essex: Longman.
- Tester K. (επ.) (1994), *The Flaneur*, London: Routledge.
- Trullen J. (1996), "Barcelona, The flexible City", στο *Contemporary Barcelona, the Catalogue 1856-1999*, Barcelona, 244-255.
- Verhille Ph., Leroy D. και Viorgard, J. L. (1995), *Atlas de la Grand Europe*, Paris: Ellipses.
- Wilson E. (1995), "The invisible flaneur", στο S. Watson και K. Gibson (επ.), *Postmodern Cities and Spaces*, Oxford: Blackwell: 59-79.
- Zukin S. (1991), *Landscapes of Power: From Detroit to Disney World*, Berkeley CA: University of California Press.
- Zukin S. (1995), *The Cultures of Cities* Cambridge Mass: Blackwell Publishers ltd.
- Χατζηαντωνίου Δ. (2003), *Αρχιτεκτονική Κληρονομιά, Καινοτόμος Σχεδιασμός και η Ταυτότητα του Τόπου: Η Περίπτωση της Θεσσαλονίκης*, Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Γοσποδίνη Ασπα

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πεδίο Άρεως, 38334, Βόλος, e-mail: gospod@prd.uth.gr και gospod@hol.gr

Μπεριάτος Ηλίας

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πεδίο Άρεως, 38334, Βόλος, e-mail: beriatos@prd.uth.gr και beriatos@otenet.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 2: Υλοποιημένα ή υλοποιούμενα έργα για την προετοιμασία της Αθήνας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004.

Έργο: τίτλος και περιγραφή	Ταξινόμηση ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	Σύνολο της ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ (σε ευρώ)	Κατανομή της επένδυσης		Κρίσιος ΦΟΡΕΑΣ επιβλεπής του έργου
			ΚΣ (σε ευρώ)	ΜΑ (σε ευρώ)	
1 IBC Διεθνές κέντρο γαδοσηλεόρασης	ΚΣ	123.813.000	123.813.000		Υπουργείο Πολιτισμού:Γενική Γραμματεία Αθλητισμού
2 MPC Κέντρο γκαρπού τύπου Ολυμπιακό Στάδιο	ΚΣ	50.622.000	50.622.000		>>
3 ΟΑΚΑ: αιοθιτική ενδοίηση Ειδικές κατασκευές CALATRAVA 1	ΚΣ	15.050.000	15.050.000		>>
4 ΟΑΚΑ: Αναμόρφωση περιβάλλοντος χώρου CALATRAVA 2	ΚΣ	144.760.000	144.760.000		>>
5 ΟΑΚΑ: Ολυμπιακό κλειστό γυμναστήριο	ΚΣ	77.423.000	77.423.000		>>
6 Ολυμπιακό κέντρο αντισφαίρισης	ΚΣ	7.461.108	7.461.108		>>
7 Ολυμπιακό κέντρο υγρού στίβου	ΚΣ	36.797.000	36.797.000		>>
8 Ολυμπιακό κέντρο υγρού στίβου	ΚΣ	15.382.000	15.382.000		>>
9 Ολυμπιακό γυμναστήριο Γολατσίου	ΚΣ	50.725.000	50.725.000		>>
10 Ολυμπιακό γυμναστήριο Λιτσίου	ΚΣ	69.051.000	69.051.000		>>
11 Ολυμπιακό γυμναστήριο άρσης βάρων Νέαςας	ΚΣ	38.305.589	38.305.589		>>
12 Ολυμπιακό κλειστό γυμναστήριο Φιλιάς	ΚΣ	18.743.000	18.743.000		>>
13 Παναθηναϊκό Στάδιο	ΑΚ/ΚΣ	8.600.000	4.300.000	4.300.000	>>
14 Ολυμπιακό συγκρότημα pentathlon και badminton στο Γουδί	ΜΑ	44.050.000	44.050.000		>>
15 Κέντρο Τύπου στην Πανεπιστημιούπολη του Ζωγράφου	ΚΣ	25.900.000	25.900.000		>>
16 Κέντρο Τύπου στα Δάσσια	ΜΑ	36.600.000	36.600.000		>>
17 Εγκαταστάσεις για τη φιλοξενία δημοσιογράφων έντυπων μέσων	ΚΣ	80.200.000	80.200.000		Οργανισμός Τηλεπληνών Ελλάδας (ΟΤΕ)
18 Θαλάσσιο μέγαλο αθλητικό όμιον	ΚΣ	59.574.468	59.574.468		Υπ. Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων
19 Ολυμπιακό κέντρο μπιτς Βοδείτσολ και taekwon do και ανάπλαση περσιούλης	ΚΣ	122.703.373	122.703.373		>>
20 Ολυμπιακό κέντρο ισοπέδιλός	ΚΣ	99.309.244	99.309.244		>>
21 Ολυμπιακό συγκρότημα Ελληνικού (baseball, softball, hockey, basketball, handball, Ξιμασσία)	ΚΣ	145.000.000	145.000.000		>>
22 Ανατολικός κλάδος ΟΑ	ΜΑ	95.377.843	95.377.843		>>
23 Δυτικός κλάδος ΟΑ	ΜΑ	279.970.654	279.970.654		>>
24 Νότιος κλάδος ΟΑ	ΜΑ	31.626.964	31.626.964		>>
25 Επέκταση λειοφόρου Κύρης, κόμβος Κηφισού έως Ολυμπιακό χωριό	ΜΑ	46.955.246	46.955.246		>>
26 Σύνθεση Λειοφόρου Α. Παπανδρόου με Λιμάνι Πειραιά	ΜΑ	8.500.000	8.500.000		>>
27 Επεκτάσεις Μετρό Αθήνας	ΚΣ/ΜΑ	443.316.214	221.658.114		>>
28 Τραμ	ΚΣ/ΜΑ	233.917.828	116.958.914		>>
29 Ρομεική Αγορά και Βιβλιοθήκη Αδριανού - Φιλιάς, διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου, ανακατασκευή	ΑΚ	525.034	525.034		Οργανισμός χωρικής ενσωμάτωσης ιστορικών χώρων της Αθήνας

30	B. Κτι. Ν. Κι. κτις Αζοπόλης - Κατασκευή των στεγαστικών	AK	1.819.516	1.819.516	>
31	Κεραμεικός - Φυλάκια, μικρές γέφυρες Ηριδανού, περιφράξεις	AK	1.113.298	1.113.298	>
32	Φιλτάππου - Περιφράξη, Η/Μ δίκτυα και διαμόρφωση χώρου υπαίθριου έμβριθης γλυπτικής	AK	3.404.255	3.404.255	>
33	Αρχαία Αγορά - Περιφράξη, διαμορφώσεις πλαστομάτων εισόδων, Η/Μ δίκτυα	AK	1.731.475	1.731.475	>
34	Ολύμπειο - Περιφράξη, φυλάκια, Η/Μ δίκτυα	AK	557.594	557.594	>
35	Πεζοδρομηση Διονυσίου Αρεοπαγίτου	AK	8.500.000	8.500.000	>
36	Πεζοδρομηση Απ. Παύλου	AK	8.000.000	8.000.000	>
37	Πεζοδρομηση οδού Αδριανού	MA/AK	1.121.000	560.500	>
38	Πεζοδρομηση οδού Ερμού (από οδό Αγίων Ασωμάτων έως οδό Πειραιώς)	AK	3.427.900	3.427.900	>
39	Διαμόρφωση οδού Μητροπόλεως	AK	2.201.000	2.201.000	>
40	Διαμόρφωση οδού Περιζέως	AK	520.000	520.000	>
41	Διαμόρφωση οδού Κολοζοτήνη	AK	1.614.063	1.614.063	>
42	Διαμόρφωση πεζοδρομίων οδών Λέζακ και Πράξιπέλους	MA	630.120	630.120	>
43	Διαμόρφωση οδού Αιόλου	AK	529.932	529.932	>
44	Διαμόρφωση πεζοδρομίων και οδοστρώματος της οδού Απολλωνος και των στεγαστικών σε αυτήν οδών (Μπενιζέλου Παλαολόγου, Υπατίας, Πατρίου, Πεντέλης, Σκούφου, Ηπίου και Βουλής)	MA	635.000	635.000	>
45	Σπορδικές Ανακαινίσεις και εν γένει αποκαταστάσεις όψεων των κτιρίων του Ιστορικού Κέντρου της Αθήνας και ειδικότερα των περιούγιον ασημιδιόπια ΕΛΧΑ Α.Ε.	AK	1.475.000	1.475.000	>
46	Σπορδικές Ανακαινίσεις και εν γένει αποκαταστάσεις όψεων κτιρίων επί οδών που περιβάλλουν αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία περιούγιον ασημιδιόπια ΕΛΧΑ Α.Ε.	AK	1.300.000	1.300.000	>
47	Διαμόρφωση Πλατείας Ομονοίας	KΣ	2.170.000	2.170.000	>
48	Διαμόρφωση της Πλατείας Κοινοδούρου	KΣ	1.848.000	1.848.000	>
49	Διαμόρφωση Πλατείας Συντάγματος	KΣ	3.360.000	3.360.000	>
50	Διαμόρφωση Πλατείας Μοναστηραζίου	KΣ	2.000.000	2.000.000	>
51	Καθαίρεση Διαφημιστικών Παναζίδων	MA	1.500.000	1.500.000	>
52	Διαμόρφωση τιμμάτων της οδού Αθηνάς από την οδό Λυκαίεσσιν έως την οδό Ερμού	AK	1.770.000	1.770.000	>
53	Αποκατάσταση κτιρίων ΥΠΠΟ	AK	6.000.000	6.000.000	>
54	Πολιτιστικό Πάρκο Κεραμεικού	AK	18.000.000	18.000.000	>
55	Ανακαίνιση όψεων κτιρίων (2.000 κτίρια σε 29 δρόμους)	BH/MA	120.000.000	60.000.000	>
			2.605.487.732	1.577.164.810	Δήμος Αθηνών
			127.349.567	900.973.355	

Επεξηγήση πίνακας: ΚΣ (έργα βασισμένα σε κανονιστικό σκεδασμό),
AK (έργα σχετικά με την αρχιτεκτονική αληθνομιά),
MA (μη ανταγωνιστικά έργα - όλα τα υπόλοιπα έργα, (π.χ. έργα αστικών μεταφορικών υποδομών, μικρο-βελτιώσεων και εξοχισμού του δημόσιου υπαίθριου χώρου).

Πίνακας 3: Έργα που προτάθηκαν από το Ειδικό Στρατηγικό Σχέδιο τα οποία έχουν υλοποιηθεί μερικώς ή καθόλου και δεν προβλέπεται να ολοκληρωθούν μέχρι τον Αύγουστο 2004

	Έργο: τίτλος και περιγραφή	Τυξινόμηση ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	Σύνολο της ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ (σε ευρώ)	Κατανομή της επένδυσης			Κύριος ΦΟΡΕΑΣ επιβλεπτής του έργου
				ΚΣ (σε ευρώ)	ΑΚ (σε ευρώ)	ΜΑ (σε ευρώ)	
	ΜΕΤΑΛΛΕΣ ΑΝΑΠΛΑΣΕΙΣ						Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων
1	Ανάπλαση περιοχής Ελαιώνα	ΚΣ	11.740.534				> >
2	Ανάπλαση ξώνης στα ίχνη των Α. Βουλιαγμένης - Α. Ηλιοπόλεως από Α. Κάλυφους μέχρι Γυμναστική Ακαδημία	ΜΑ	8.805.400	11.740.534		8.805.400	> >
3	ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΘΑΛΑΣΣΙΝΩΝ ΜΕΤΩΠΩΝ						
3α	Διαμόρφωση δασικού ποταμιού παρά τον αναφιρής στο Δίπλο Ελεσθίνος	ΜΑ					
3β	Ανάπλαση παρόδου περιοχής του νέου οδικού άξονα μεταξύ επιφανικού λιμανιού Περαίας-Σχημαίου μήκους 5 χιλιομ. στα όρια των Δήμων Δραπετσώνας και Κερκεντινίου (πλατανοφυτώσεις, φρεσιμαζές, νησίδες, φρεσιμαζές παρασάου)	ΜΑ					> >
3γ	Ανάπλαση περιοχής νέου επιφανικού λιμανιού Νέου Ικονίου (πυλωναφρακτές οφθαλμικές, χώροι στάθμευσης, χώροι παραίσιου και κοινωνοτήτων, χώροι)	ΜΑ	35.221.602				
3δ	Ανάπλαση παραρτάδας περιοχής από Φυλακικό Όριο μέχρι τη Βουλιαγμένη-Διαμόρφωση κοινόχρηστων χώρων σε κομβικά σημεία της παράκτιας ζώνης- Χωροθέτηση στρατηγικής σημασίας εμβληματικών χώρων στις συμβολές των Α. Σηγγιρού και Α. Αλιφών καθώς και των Α. Βουλιαγμένης και Ποσειδώνος(διακωνισμός-ιδεών)	ΚΣ		25.221.602			> >
4	ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΜΕΤΑΛΛΩΝ ΧΩΡΩΝ ΠΟΥ ΘΑ ΕΛΕΓΧΘΕΡΩΘΟΥΝ ΑΠΟ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΕΣ ΧΡΗΣΕΙΣ						
4α	Ανάπλαση ξώνης του άνω τμήματος της Α. Αλεξάνδρας προς Αιπειλομήτης (χώροι παραίσιου, πυλωφορακτές οφθαλμικές, υπογειώση της Α. Αλεξάνδρας, ανάπλαση της έκτασης των Προσφυρικών και του γηπέδου του Παναθηναϊκού)	ΚΣ	44.027.003	44.027.003			> >
4β	Ανάπλαση της έκτασης του πρώην αεροδρομίου του Ελληνικού	ΚΣ					
4γ	Απομάκρυνση των σφραγισμένων από τον αστικό ιστό και ανάπλαση των χώρων	ΚΣ					
5	ΑΝΑΠΛΑΣΕΙΣ ΜΕΤΑΛΛΩΝ ΟΔΙΚΩΝ ΑΞΟΝΩΝ						
5α	Ανάπλαση Οδού Περαίας (εξυγείανση και έλεγχος χρήσεων γης, ανάδειξη των όψεων των κτιρίων, βελτίωση της αντιληπτής εικόνας και λειτουργίας του δημόσιου υπαθίου χώρου, εμβληματικές παρεμβάσεις)	ΜΑ					
5β	Ανάπλαση της Α. Αθηνών (εξυγείανση και έλεγχος χρήσεων γης, ανάδειξη των όψεων των κτιρίων, βελτίωση της αντιληπτής εικόνας και λειτουργίας του δημόσιου υπαθίου χώρου, εμβληματικές παρεμβάσεις)	ΜΑ					
5γ	Ανάπλαση Α. Κηφισού (εξυγείανση και έλεγχος χρήσεων γης, ανάδειξη των όψεων των κτιρίων, βελτίωση της αντιληπτής εικόνας και λειτουργίας του δημόσιου υπαθίου χώρου, εμβληματικές παρεμβάσεις)	ΜΑ	29.351.335	29.351.335		29.351.335	> >
5δ	Ανάπλαση Οδού Βουλιαγμένης (εξυγείανση και έλεγχος χρήσεων γης, ανάδειξη των όψεων των κτιρίων, βελτίωση της αντιληπτής εικόνας και λειτουργίας του δημόσιου υπαθίου χώρου, εμβληματικές παρεμβάσεις)	ΜΑ					
5ε	Ανάπλαση Α. Κηφισού (εξυγείανση και έλεγχος χρήσεων γης, ανάδειξη των όψεων των κτιρίων, βελτίωση της αντιληπτής εικόνας και λειτουργίας του δημόσιου υπαθίου χώρου, εμβληματικές παρεμβάσεις)	ΜΑ					
5δτ	Ανάπλαση Α. Μεσογείων (εξυγείανση και έλεγχος χρήσεων γης, ανάδειξη των όψεων των κτιρίων, βελτίωση της αντιληπτής εικόνας και λειτουργίας του δημόσιου υπαθίου χώρου, εμβληματικές παρεμβάσεις)	ΜΑ					
5ε	Ανάπλαση Α. Σηγγιρού (εξυγείανση και έλεγχος χρήσεων γης, ανάδειξη των όψεων των κτιρίων, βελτίωση της αντιληπτής εικόνας και λειτουργίας του δημόσιου υπαθίου χώρου, εμβληματικές παρεμβάσεις)	ΜΑ					

6	ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΣΤΑΘΜΩΝ ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ						
6α	Ανάπλαση του κεντρικού λιμένα Πειραιά (δημιουργία πλατειών, χώρων στάθμευσης, αναβάθμιση κοινόχρηστων χώρων, βελτίωση εξοπλισμού)	ΜΑ					
6β	Ανάπλαση της περιοχής Αγίου Διονυσίου στο βόρειο τμήμα του Λιμένα Πειραιά (1000 στρεμ.) : διεύρυνση ανηφορικών των χώρων γης, αναχώριση της υποβρύχιας, αύξηση των χώρων πρασίνου και κοινόχρηστων χώρων.	ΜΑ	29.351.335			29.351.335	> >
6γ	Ανάπλαση της περιοχής ανατολικά του Σιδηροδρομικού Σταθμού Αδελφής (2.500 στρεμ.) :	ΜΑ					
6δ	Ανάπλαση σταθμών υπερασπιών λεωφορείων: αναχώριση των εσωτερικών και εξωτερικών χώρων, εξοπλισμός, βελτίωση της εισόδου	ΜΑ					
7	ΑΝΑΠΛΑΣΕΙΣ ΜΕΓΑΛΩΝ ΠΛΑΤΕΙΩΝ						
7α	Ανάπλαση Πλατείας Φιλίας (Κολωνακιά): διαγωνισμός ιδεών	ΚΣ	6.163.780	6.163.780			> >
7β	Ανάπλαση Πλατείας Βασιλειάς: διαγωνισμός ιδεών	ΚΣ					
7γ	Ανάπλαση Πλατείας Εξαρχείου: διαγωνισμός ιδεών	ΚΣ					
7δ	Ανάπλαση Πλατείας Βόθρ: διαγωνισμός ιδεών	ΚΣ					
7ε	Ανάπλαση Πλατείας Προφήτη Ηλία στο Πειραιά: διαγωνισμός ιδεών	ΚΣ					
8	Ανάπλαση Πλατείας Προφήτη Ηλία στο Πειραιά: διαγωνισμός ιδεών	ΚΣ	5.576.753	5.576.753			> >
9	ΑΝΑΠΛΑΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΧΩΡΟ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΚΩΝ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ						
9α	Ανάπλαση περιοχής Νέου Φαλήρου μεταξύ Σταδίου Καραϊσκάκη και Οδού Πειραιώς	ΜΑ					
9β	Ανάπλαση οδικού άξονα που συνδέει τις Ολυμπιακές εγκαταστάσεις στο Νέο Φάληρο με την είσοδο του Πειραιά (εργαστάριο Κερατσίνι)	ΜΑ	32.286.469			32.286.469	> >
9γ	Ανάπλαση της περιοχής του Δήμου Νισαίας νοτιοδυτικά του Σελιτσίου	ΜΑ					
9δ	Ανάπλαση της περιοχής γύρω από το κλειστό γήπεδο του Πειραιά	ΜΑ					
10	ΔΙΚΤΥΑ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΠΕΡΙΛΑΤΟΥ						
10α	Δίκτυο Διαδρομών Ιστορικού περιλάτου στο κέντρο της Αθήνας: πλακοστρώσεις διαδρομών	ΑΚ					
10β	Δίκτυο Διαδρομών Ιστορικού περιλάτου στο κέντρο της Αθήνας: σήμανση- εξοπλισμός κοινόχρηστων χώρων	ΑΚ	8.805.400			8.805.400	> >
10γ	Δίκτυο Διαδρομών Ιστορικού περιλάτου στο κέντρο της Αθήνας: Ανάδειξη ιστορικών χώρων	ΑΚ					
10δ	Δίκτυο ποδηλατοδρόμων σε επιλεγμένες περιοχές του Π.Σ της Αθήνας: Ποδηλατοδρόμος κατά μήκος της Λεωφ. Ποσειδώνος	ΜΑ	5.870.267			5.870.267	> >
	Σύνολο		217.199878	92.729.672		8.805.400	115.664.806

Επεξηγήση πίνακα:

ΚΣ (έργα βασισμένα σε καινοτόμο σχεδιασμό),
ΑΚ (έργα σχετικά με την αρχιτεκτονική κληρονομιά),
ΜΑ (μη ανταγωνιστικά έργα - όλα τα υπόλοιπα έργα, (π.χ έργα αστικών μεταφορικών υποδομών, μικρο-βελτιώσεων και εξοφαιμού του δημόσιου υπαίθριου χώρου).